

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

III. Sınıf Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Bölümü

Risk Gruplarına Yönelik Sosyal Politikalar
Dersi Notları-V

Doç. Dr. Şenay GÖKBAYRAK

İçerik

- Yaşlılık Kavramı
- Sosyal Politikada Bir Risk Grubu
Yaşlılar ve Yaşlılığın Artan Önemi
- Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

Giriş

- Doğum oranlarının azalması ve artan yaşam süresi uzunluğu nedeniyle ortaya çıkan yaşlanma, yarattığı etkiler sonucu temel bir ekonomik ve sosyal sorun haline gelmiştir.
- Yaşlanmanın sosyal güvenlik ve işgücü piyasalarında yarattığı etkiler, sosyal güvenlik sistemlerinin reformuna; işgücü piyasalarında yaşlılara yönelik düzenlemelere ve yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinin organizasyonu/reorganizasyonuna neden olmaktadır.
- Değişen ve artan ihtiyaçlar karşısında yaşlılara yönelik sosyal politikaların önemi her geçen gün artmaktadır.

YAŞLILIK KAVRAMI-I

- Yaşlılık insan yaşamındaki diğer tüm evreler gibi kaçınılmaz ve geçerli bir durumdur.
- Yaşlılık, kalıtım, biyolojik özellikler, yaşam biçimi, çevre koşulları, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak er ya da geç ortaya çıkmakta; çeşitli düzeylerde bir sorun olarak yaşanmaktadır.

YAŞLILIK KAVRAMI- II

- Yaşlanma *kronolojik* ve *biyolojik* olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır.
 - Kronolojik yaşlanma; bireyin doğum tarihinden yaşadığı sürece kadar olan dönemi ifade etmektedir.
 - Biyolojik yaşlanma ise; kalıtım, sağlık, çalışma gücü, dayanıklılık, zihinsel ve fiziksel kapasite gibi özelliklere göre saptanan görünüş yaşlanmasıdır. Kişinin içerisinde bulunduğu çevresel faktörler ve yaşam biçimine göre değişmektedir.

YAŞLILIK KAVRAMI-III

- Dünya Sağlık Örgütü,
 - 45-59 yaş arasını orta yaş,
 - 60-74 yaş arasını yaşlılık,
 - 75-89 yaş arasını ileri yaşlılıkolarak tanımlamaktadır.

YAŞLILIK KAVRAMI-III

- Sosyal politika açısından ise yaşlı, genel olarak emeklilik yaşı olarak kabul edilen 65 yaşındaki kişi olarak tanımlanmaktadır.
- Ancak bu yaş sınırı yaşam kalitesindeki gelişmelere bağlı olarak süreç içerisinde değişmektedir.
- Yaşlılık tanımı yapıldığı toplumun özelliklerine; yaşam standartlarına; sağlık koşullarına; cinsiyete; yapılan işe göre değişebilmektedir.

Sosyal Politikada Bir Risk Grubu Olarak Yaşlılar ve Yaşlanmanın Artan Önemi -I

- **YAŞLANAN NÜFUS ve DEĞİŞEN SOSYAL YAPI**
 - Yaşanan tıbbi gelişmeler sonucu hayatta kalma süresinin uzamasına bağlı olarak yaşlı nüfus oranı artmaktadır.
 - Eurostat (2013) verilerine göre, 2007 yılı itibariyle Dünya'da doğuştan yaşam beklentisi 67,6 yaş olarak tahmin edilirken, bu yaş AB-27 ve ABD için 79,2, Türkiye için ise 71,8 olarak tahmin edilmektedir.
 - Değişen aile yapıları, yaşlıların aile içindeki konumunu değiştirmekte; geleneksel aile yapıları içerisinde gerçekleşen yaşlıların bakımı, değişen koşullar kapsamında giderek artan bir sorun ve ihtiyaç haline gelmektedir.
 - Uzun dönemli bakım, sosyal güvenlik sistemlerinin giderek üstlenmek zorunda olduğu bir sosyal risk haline gelmektedir.

Sosyal Politikada Bir Risk Grubu Olarak Yaşlılar ve Yaşlanmanın Artan Önemi -II

- **EKONOMİK NEDENLER**

- Yaşlılık bireyin çalışma gücünün azalmasına bağlı olarak, işgücü piyasalarından çekilmesi sonucunu doğurmaktadır (emeklilik), bu durum bireyin gelirinde önemli bir azalma ile sonuçlanmaktadır.
- Yaşlılık döneminde azalan gelir ve ortaya çıkan hastalıklar sonucu artan gider harcamaları sosyal bir risk olarak emeklilik sistemleri tarafından karşılanmaktadır.
- Dolayısıyla yaşlılar, üretimden çekildiği anda ekonomik anlamda bağımlı nüfus haline gelmektedir.

Sosyal Politikada Bir Risk Grubu Olarak Yaşlılar ve Yaşlanmanın Artan Önemi -III

- Bugün yaşlanma ile ortaya çıkan temel ekonomik sorun, yaşlı bağımlı oranının sosyal güvenlik sistemleri açısından getirdiği yüküdür.
 - Emekli nüfusun şu an aktif olan nüfusa oranı olarak tanımlanan *yaşlı bağımlılık oranı*dır. Bu oranın 2011 yılında AB-27 için %26,2'den 2060 yılında %52,6 ulaşacağı tahmin edilirken; Türkiye'de 2011 yılında %10,8 olan yaşlı bağımlı oranının, 2030 yılında %15,1 ve 2050 yılında ise %28,7'ye ulaşacağı beklenmektedir (Eurostat, 2013).

Sosyal Politikada Bir Risk Grubu Olarak Yaşlılar ve Yaşlanmanın Artan Önemi -IV

- Bu tablonun sosyal politikalar açısından anlamı, emeklilik harcamalarının ilerleyen yıllarda sosyal güvenlik sistemleri içerisinde önemli ölçüde artış sergileyeceğidir. Söz konusu rakamlara sağlık harcamaları ve uzun dönemli bakım harcamalarındaki artış da eklendiğinde, sistemin finansmanı üzerindeki baskı daha da artacaktır.

Sosyal Politikada Bir Risk Grubu Olarak Yaşlılar ve Yaşlanmanın Artan Önemi -V

- **SOSYAL NEDENLER**

- Yaşlanma herkesin karşılaştacağı bir sorun olduğu için, yaşlılara yönelik hizmetler toplumsal bir sorun olarak kabul edilmektedir.
- Yaşlıların toplum tarafından korunması ve bunu sağlayacak kurumsal yapılanma ve hizmetler devletler açısından anayasal bir görev olmaktadır.

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR -I

- Yaşlanma olgusunun artmasıyla birlikte; yaşlılara yönelik sosyal politikalarda “*aktif yaşlanma*” vurgusu ön plana çıkmaya başlamıştır.
 - Aktif yaşlanma, yaşlıları ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın içerisinde olabildiğince uzun süreli kalarak bu süreci yaşamalarını sağlamaya yönelik bir kavramdır.

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR -II

- Yaşlılara yönelik geliştirilen sosyal politikaları dört temel kategori içerisinde değerlendirmek olanaklıdır:
 - Yaşlılık döneminde gelir güvencesi sağlamak.
 - Yaşlıların istihdam edilebilirliklerini artırmak.
 - Yaş ayrımcılığını önlemek.
 - Yaşlılara bakım hizmetleri sunmak.

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR -III

- Yaşlılık Döneminde Gelir Güvencesi Sağlamak
 - Sosyal güvenlik sistemlerinin yaşlılık döneminde sunduğu emekli aylıkları yaşlılık dönemindeki temel gelir kaynağıdır.
 - Herhangi bir şekilde emekli aylığı güvencesi olmayan muhtaç durumdaki yaşlılara sosyal yardım ödemeleri de verilmektedir.
 - Artan yaşlı bağımlı oranı, sosyal güvenlik sistemlerinde emeklilik reformlarını kaçınılmaz kılmıştır.
 - Gerçekleştirilen reformlar sonucunda emeklilik yaşı yükseltilmekte; emekli aylıklarının telafi oranı düşürülmekte; yaşlılık güvencesi giderek piyasadan sağlanan bir güvence haline gelmektedir.
 - Bu durum yaşlılık döneminde gelir güvencesizliği, yoksulluk ve gelir dağılımı adaletini bozucu yönde etki yaratmaktadır.

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR -IV

- Yaşlıların istihdam edilebilirliğini artırmak
 - Artan yaşlanmanın sosyal güvenlik sistemlerinde ortaya çıkardığı maliyet baskısı, yaşlıların işgücü piyasalarına katılımını artırıcı yönde politikaları ortaya çıkarmıştır.
 - Bunun içinde en temel strateji ise, yaşlıların hayat boyu öğrenme imkanlarını artırarak, niteliklerini dolayısıyla istihdam edilebilirliklerini artırmaktır.
 - Ancak yaşlıların istihdamında, ayrımcı tutumlar, yaşlıların esneklik ve teknolojiye uyum sağlamalarına yönelik önyargılar yaşlıların işgücü piyasalarına katılımlarını engellemektedir.

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR -V

- Yaş ayrımcılığına karşı korumak.
 - Yaşa dayalı ayrımcılık çalışma yaşamında kendini “gri tavan sendromu” olarak göstermektedir..
 - Bu sorun ücretler ve işte yükseltilmede yaşanmaktadır.
 - Bu soruna yaşlıların gençlere göre daha az üretken oldukları; daha fazla ücret talep edecekleri; uyum güçlüğü çekecekleri ve daha az çalışmak istedikleri gibi önyargılar neden olmaktadır.
 - Bu nedenle yaşlıları, ayrımcılığa karşı korumaya yönelik yasal düzenlemeler sosyal politikalar içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR -VI

- Bakım Hizmetleri

- İleriki yaşlarda bakım ihtiyacının artışı, yaşlılara yönelik bakımın bir sosyal risk olarak kabul edilmesine neden olmaktadır.
- Geleneksel refah uzlaşısı, bakımı aileye aile içinde de öncelikle kadına vermiştir. Ancak değişen koşullar çerçevesinde bu modelin sürdürülemez oluşu bakım ihtiyacını artırmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerde bakım; evde bakım; eve hizmet götürme; kurumsal bakım olarak ortaya çıkmaktadır.
- Bakım hizmetleri ülkelerin refah rejimlerine göre; devlet, yerel yönetimler, sosyal güvenlik kuruluşları, gönüllü kuruluşlar gibi çeşitli aktörler tarafından sunulmaktadır.
- Son yıllarda refah devletindeki dönüşüm sonucunda devletin bu alanda daha çok nakit yardımlara yöneldiği görülmektedir.

TÜRKİYE'DE YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Türkiye’de Yaşlılık

- Türkiye’de yaşlı nüfus giderek artmaktadır.
- 2014 yılı itibariyle yaşlı bağımlı oranı %11,8’dir.
- Türkiye şu anda genç nüfusa sahip olmakla birlikte, 2048 yılından itibaren yaşlanma süreci hızlı bir şekilde gerçekleşecektir.
- Türkiye’de yaşlıların bakımı geleneksel aile yapısı içerisinde karşılanmakla birlikte, değişen koşullar ve yaşlanma gerçeği, yaşlılara yönelik sosyal politikaların önemini artırmaktadır.

Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar-I

- Türkiye’de yaşlı nüfusun sürekli artmasına karşın, yaşlılara yönelik sosyal politikalar yetersizdir.
- Anayasa’da 2010 yılında yapılan değişiklikle, yaşlılara yönelik pozitif ayrımcılık ilkesine yer verilmiştir. Anayasa’nın 61. maddesi yaşlıların devletçe korunacağını belirtmektedir.
- Dolayısıyla, yaşlılara yönelik sosyal politikalar devletin sorumluluğunda ve temel bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar-II

- Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarını iki kategoride değerlendirmek olanaklıdır:
 - Sosyal güvenlik sistemi içerisinde yaşlılara gelir güvencesi sunmak.
 - Sosyal hizmetler kapsamında yaşlılara sunulan hizmetler

Yaşlılara Yönelik Sosyal Güvenlik Hizmetleri

- Yaşlılık Sigortası Kapsamında Yaşlılık Aylığı
 - 60-65 yaş arasında emeklilik hakkı kazanma
 - Bazı meslekler açısından erken emeklilik ve aylık kazanma hakkı
 - Emekli aylıkları
 - 2014 yılında, 4-a kapsamında 6 509 613 kişi; 4-b kapsamında 2 452 887 kişi; 4-c kapsamında 2 005 775 kişi emekli aylığı almaktadır.
- 2022 Sayılı Kanun kapsamında 65 yaşını doldurmuş muhtaç yaşlılara yapılan aylık ödemeleri
 - 2012 yılı itibariyle 797.426 kişi 2022 sayılı yasa kapsamında yaşlılık aylığı almaktadır.

Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler-I

- Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler 2011 yılından itibaren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.
- Genel Müdürlük, özürlülere ve yaşlılara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmetleri yürütmek ve koordine etmekle yükümlüdür.
- Bu yükümlülüğün içerisinde, yaşlıların ve bakıma muhtaç engellilerin yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal destek mekanizmalarını kurma ve geliştirmede bulunmaktadır.
- Ayrıca, yaşlıların toplumla bütünleştirilmesinden, statü ve rollerini yeniden kazanmalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine yardımcı mekanizmaların oluşturulmasında Genel Müdürlüğün görevleri arasındadır (633 Sayılı KHK Mad. 10).

Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler-II

- Türkiye’de yaşlı bakım hizmetleri,
 - Huzurevleri
 - Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler-III

- Bu konudaki yasal düzenlemeler :
 - Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği
 - Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği
 - Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik
 - Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler-IV

- Huzurevi ve Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde yaşlılara yönelik,
 - Barınma, sağlık, psiko-sosyal destek, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, aktivitelerin devamının sağlanması, beslenme, temizlik, boş zaman aktiviteleri, sosyal faaliyetler ve diğer sosyal hizmetler sunulmaktadır.
 - 2012 yılı itibariyle, toplam huzurevi sayısı 291'dir. Bunlar içerisinde 106 'sı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı faaliyet göstermekte; 122 'si de özel huzurevidir.

Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler-V

- **Gündüzlü Bakım Hizmeti kapsamında,**
 - Halen hayatını evde ailesi ya da yalnız sürdüren yaşlılar ile demans, alzheimer gibi hastalığı olan yaşlıların yaşam ortamlarını iyileştirmek, boş zamanlarını değerlendirmek, sosyal, psikolojik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmak, rehberlik ve mesleki danışmanlık yapmak, günlük yaşam faaliyetlerinde destek hizmeti vermek, sosyal ilişkileri geliştirmek ve yaşam kalitelerini yükseltmek gibi hizmetler sunulmaktadır.
 - 2012 yılı itibariyle gündüzlü bakım hizmeti veren toplam 7 kuruluş bulunmaktadır. Bunlardan 5'i Genel Müdürlüğe bağlı Yaşlı Hizmet Merkezi, 2'si Özel Yaşlı Hizmet Merkezi'dir.
 - Evde Bakım Hizmetleri

Sonuç

- Yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinde son yıllarda gelişme olmakla birlikte; kurumsal bakım hizmetlerinin daha da geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.
- Türkiye’de aktif yaşlanma politikalarının bütüncül bir strateji kapsamında geliştirilmesi ve yaşlılara yönelik hizmetlerin bir sektör olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Yaşlıların refahı sadece yaşlılara yönelik sosyal politikaları değil; çocuk ve gençlere yönelik sosyal politikaları da ilgilendirmektedir.
- Dolayısıyla yaşlanma karşısında geliştirilecek sosyal politikaların niteliği sadece geleceği değil bugünü de ilgilendirmektedir.
- Bu nedenle refah rejiminin kamusal boyutunu koruyucu ve gelir adaletini sağlamaya yönelik politikalar yaşlı refahını artırmak açısından önem taşımaktadır.

Önerilen Kaynaklar

- Walker, A. ve Maltby, T. (2011), “Yaşlılar”, Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar içinde (Çeviri ed: Şenay Gökbayrak), Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara: 511-520.
- Yıldız, S. (2013), “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, Sosyal Politika içinde (Ed: Aysel Tokol ve Yusuf Alper), Dora Yayınları 4. Baskı, Bursa: 387- 402.